

Aynur Orucova

<https://orcid.org/0000-0002-1417-236X>

Research fellow, Institute of History and Ethnology named after A.A.Bakikhanov of Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan, aynur.orucova1995@gmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Orucova, A. (2025). “La Vita Del Sofi” Səfəvi Dövrünə Dair Mənbə Kimi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (6), 63-69.

“La Vita Del Sofi” Səfəvi Dövrünə Dair Mənbə Kimi

Xülasə

Bu məqalədə Səfəvilər dövlətinin tarixinə dair mühüm mənbə olan “La vita del Sofi” (Sofinin həyatı) məruzəsinin elmi təhlili təqdim edilir. XVI əsrin əvvəllərində qələmə alınmış bu məruzədə Səfəvilər dövlətinin banisi I Şah İsmayılın fəaliyyəti və həmin dövrün əsas tarixi hadisələri öz əksini tapmışdır. Məqalədə Covanni Rotanın məruzəsi ilə yanaşı Səfəvilər dövlətinin tarixinə dair dəyərli məlumat verən digər italyan mənbələrindən də istifadə olunmuşdur. Mənbədə dövrün başlıca siyasi hadisələri təsvir edilir və Şah İsmayılın dövlət quruculuğu istiqamətində fəaliyyəti nəzərdən keçirilir. XVI əsrin əvvəllərində Şərqdə yaranan bu dövlət Avropa dövlətləri tərəfindən maraqla qarşılanmış və onlar Səfəvilər barədə məlumat toplamağa can atmışlar. Bu prosesdə xüsusilə Venesiya dövləti daha fəal olmuş və diplomatları vasitəsilə məlumat əldə etməyə çalışmışdır.

Açar sözlər: Səfəvi dövləti, Covanni Rota, Sofinin həyatı

“La Vita Del Sofi” as a Source for the Safavid Period

Abstract

This article provides a scholarly analysis of “La vita del Sofi” (The Life of the Sofi), an important primary source on the history of the Safavid State. Written in the early sixteenth century, this report reflects the activities of Shah Ismail I — the founder of the Safavid State — as well as the major historical events of the period. Alongside Giovanni Rota’s report, the study also makes use of other Italian sources that offer valuable information on Safavid history. The source describes key political developments of the era and examines Shah Ismail’s efforts in state formation. The Safavid State, which emerged in the early sixteenth century in the East, attracted considerable attention from European powers, prompting them to seek information about it. Venice, in particular, showed great interest and attempted to gather detailed reports through its diplomats.

Keywords: Safavid State, Giovanni Rota, The Life of the Sofi

Copyright and License Statement

All publication and copyright of this article are held by the Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. The article is made available by the journal as open access under the terms of the Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Under this license, the article may be used, reproduced, and shared in any medium for non-commercial purposes, provided that proper scholarly attribution is given; however, the original content may not be altered, transformed, or used to create derivative works. The scientific, legal, and ethical responsibility for the content of the works published in the journal rests entirely with the author(s) of the article; the journal’s editors and editorial board cannot be held responsible for this content. All requests concerning commercial reuse, translation, or republication of the article must be directed to the journal’s editorial board at akademiktarihvedusunce@gmail.com.

Giriş

XVI əsrin ilk illərində Azərbaycanın tarixi torpaqlarında yeni bir dövlətin yaranması ilə tariximizdə yeni bir səhifə açıldı. Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin təşəkkülü tariximizin ən mühüm mərhələlərindən biri olmuşdur və həmin dövrün müxtəlif problemlərinin araşdırılması bu gün də qarşıda duran əsas elmi məsələlərdəndir. Bu istiqamətdə ən vacib fəaliyyət dövrün ilkin mənbələrinin – həm yerli, həm də xarici qaynaqların öyrənilməsi əsasında mümkün ola bilər.

İsmayıl Mirzənin taxta çıxmazdan əvvəlki hərbi yürüşləri və Səfəvilər dövlətinin yaranması ilə bağlı məlumatlar dövrün ilk mənbələrində geniş şəkildə öz əksini tapmışdır. Bu mənbələr arasında xüsusilə dövrün diplomat və səyyahlarının öz ölkələrinə göndərdikləri məktublar və hesabatlar mühüm yer tutur. Tədqiqat mövzusunun əsas hissəsini Səfəvilər dövlətinin yaranmasının ilk mərhələlərinə dair italyandilli ilkin mənbələrdə – məktub və hesabatlarda əks olunan məlumatların təhlili təşkil edir. İsmayılın fəaliyyət istiqamətləri və hərbi zəfərləri haqqında bu materiallar bizə olduqca dəyərli və maraqlı bilgiler verir.

“La vita del Sofi” hesabatı

Qeyd olunmalıdır ki, Şah İsmayılın (1501–1524) Şərqdəki xarici siyasəti barədə məlumatların əks olunduğu və bizim üçün xüsusi maraq kəsb edən əsas mənbələrdən biri dövrün müasiri olan venesiyalı həkim Covanni Rotanın hesabatıdır. “La vita del Sofi” adlanan bu hesabat ümumilikdə üç hissədən ibarətdir. Əsərin ilk hissəsində İsmayıl xanədanından bəhs edilir, digər hissələrdə isə müəllifin onun həyatı barədə topladığı məlumatlar yer alır. Sonuncu hissədə Rota şahın döyüşlərindən yazaraq öz ölkəsinə göndərdiyi məlumatları təqdim edir (Jodogne, 1980). Covanni Rota 1504-cü ildə Suriyada olmuş və Hələbi ziyarət edərkən İsmayıl haqqında geniş bir hesabat tərtib etmişdir. Oradan Yunanıstandakı Nauplionə geri dönən Rota Venesiya doju Leonardo Loredanaya (1501–1521) Şah İsmayıl barədə ətraflı məruzə göndərmişdir. Qeyd edildiyi kimi, Rotanın hesabatı İsmayılın ailə köklərindən tutmuş, hakimiyyətə yüksəlişi və onun qeyri-adi şəxsi xüsusiyyətləri ilə bağlı məlumatları əhatə edir. Bu hesabatın meydana gəlməsinin əsas səbəbi həmin dövrdə İsmayılın böyük maraq idi. Səfəvi dövlətinin banisi kimi İsmayılın hakimiyyətini geniş ərazilərə yayması və siyasi-dini səbəblərdən türklərin rəqibi qismində xristian dövlətlərində rəğbət qazanması ona potensial müttəfiq kimi baxılmasına gətirib çıxarmışdı. Venesiya və Florensiya şəhərlərində isə İsmayıl haqqında belə bir fikir formalaşmışdı ki, “o, tərک edilmiş və əzab içində olan xalqın ümidlərini tamamilə oyatdı” və həmin səbəbdən onu “yeni peyğəmbər” adlandırdılar (Jodogne, 1980).

“La vita del Sofi” hesabatı XVI əsrin birinci rübündə dörd dəfə italyanca nəşr olunmuşdur. İlk nəşr 1506-cı ilə aiddir, digər üç nəşrdə isə bu hesabatla birlikdə müxtəlif şəhərlərdən göndərilmiş məktublar da yer alır. XVI əsrdə əsərin fransız və alman dillərinə tərcümələri də meydana çıxmışdır. Belə ki, 1508-ci ildə Venesiya və Romaya səyahət edən yazıçı Jean Lemaire de Belges Rotanın “La vita del Sofi”si ilə ilk dəfə tanış olur. Pierre Jodognenin araşdırmasından öyrənirik ki, Lemaire bu hesabatı fransızcaya tərcümə edərək nəşr etdirmişdir. Daha sonra onun mətni 1572-ci ildə Ludovico Gioacchino F. Camerarius tərəfindən latın dilinə tərcümə edilmişdir. Eyni zamanda, bu hesabat 1515-ci ildə Nürnberqdə almancaya da tərcümə olunmuşdur (Jodogne, 1980).

Ümumilikdə dörd italyanca nəşrdə bəzi tipografik fərqlər olsa da, ümumi mətnin uyğunluğu diqqət çəkir. Hesabatın 1504-cü il 26 avqustda yazıldığı güman edilir və yuxarıda qeyd olunduğu kimi, nəşrlərdən birini çıxmaq şərti ilə digər üç nəşrin mətni demək olar ki, birbirinə oxşardır. Fərqlənən nəşr epigrafsızdır və birbaşa Leonardo Loredanaya həsr olunma ilə başlayır; digər üçündə isə ayrıca başlıqlar mövcuddur. Bu məqalədə Jodognenin dörd nəşr arasında apardığı uyğunlaşdırmalar əsasında ümumiləşdirdiyi mətndən istifadə edilmişdir. Həmçinin məqalədə dövrün digər mənbələrinə də müraciət olunmuş və Rotanın məlumatları həmin mənbələrlə müqayisə edilmişdir (Jodogne, 1980).

Hesabatının əvvəlində Rota bildirir ki, ölkəsinin rəhbəri Serenissimanın Sofi ilə xüsusi maraqlandığını nəzərə alaraq təqdim etdiyi məlumatları daha ciddi şəkildə toplamağa çalışmışdır. O yazır: *“Mən Suriyanın şəhəri Hələbdə olanda Serenissimo və Illustrissimo Şahzadə Sofiyə heyran olaraq, xüsusilə onunla bağlı olanları öyrənməyə niyyət edərək daha çalışqan araşdırmaçı oldum. İndi isə bu hesabatla Əlahəzrətlərinin arzusunu qane edəcəyimə ümid edirəm; ancaq niyyətim olmadığı üçün yalnız heyranedici və yeni şeylər məni hadisələri araşdırmağa sövq etdi”* (Jodogne, 1980, s. 225).

Rota daha sonra qeyd edir ki, məlumat toplayarkən diqqətli davranmağa, rast gəldiyi hər səthi söhbətə əhəmiyyət verməməyə çalışmış, daha çox inandığı şəxslərdən və tacirlərdən əldə etdiyi məlumatlara üstünlük vermişdir. O yazır: *“Serenissimanın istəklərini anladığım qədər, adi insanların hər cür boş danışmalarına fikir verməyərək sadəcə bir çox hörmətli və dürüst tacirin mənə dediklərini və dəyərli insanların söylədiklərini qısaca və yığcam şəkildə qeyd edəcəyəm”* (Jodogne, 1980, s. 225).

C. Rota hesabatının təfərrüatlarına keçməzdən əvvəl bildirir ki: “Bu hesabat üç bölümə ayrılmışdır. Birinci bölüm onun ailəsi və nəslə, ikinci hissə həyatı, üçüncü hissə isə hal-hazırda aparmaqda olduğu təəccübləndirici döyüşləri haqqındadır. Ona görə zati-alilərinə yalvarıram

ki, mənə yalan deməkdə günahlandırmasın. Çünki mən yalnız mənə ötürülmüş məlumatları sizə təqdim edirəm; buna görə mənə günahım yoxdur” (Floor, 2020, s. 75; Jodogne, 1980, s. 226). Rotanın bu qeydlərindən aydın olur ki, onun topladığı məlumatlar Şah İsmayıl barədə o dərəcədə qeyri-adi təsvirlər ehtiva edirdi ki, bunlar bəzən şişirdilmiş və ya hətta uydurma kimi görünə bilərdi.

Hesabatın ilk bölümündə Rota şahın xanədanı haqqında məlumat verir. O, “Onun lideri olduğu dinə gəlincə, təvazökarlıqlarından ipəkdən deyil, yunlu parçadan baş geyimi geyirlər” – deyərək qeyd edərək sufi sözünün mənşəyini izah etməyə çalışır. Rotanın yazdığına görə, ərəbcədə “yun” mənasını verən “sof” sözündən dolayı onların məzhəbi “soffi” (sufi) adlanırmış. Onların yoxsulluq içində yaşaması, oruc tutması və səylə dua etməsi tələb olunurdu. Rota qeyd edir ki, Şah İsmayılın əsl adı “peyğəmbər İsmayıl” mənasını verir və onun ata-babaları son zamanlara qədər Ərdəbil adlanan ərazini idarə etmişlər. Buna görə də sufiləri “Ardueli” (ərdəbilli) adlandırırdılar (Floor, 2020, s. 75–76; Jodogne, 1980, s. 225–226). Rotanın məlumatına görə, həmin dövrdə qızılbaşlara eyni zamanda “Cenaseri” də deyilirdi. Çünki onların 12 qatlı və rəngli baş örtüsü taxmaq adəti vardı və bu ifadə ərəbcədə “on iki” mənasını verirdi. Başlığın qırmızı rəngdə olması səbəbindən onları türkcə “qırmızı baş” mənasını verən “chusel baş” (qızılbaş) adlandırırdılar. Rota daha sonra Şeyx Heydər barədə yazaraq onun müdrik və bilgili bir şəxs olduğunu qeyd edir: *“Atası (Şeyx Heydər) bir çox elm sahəsində olduğu kimi dində də çox bilgili idi. Kasıb, qənaətcil və sadə bir həyat sürürdü və Cassam Beg (Həsən bəy) tərəfindən çox sevilirdi. Cassam Beg və ya Vson Cassano (Uzun Həsən) ona qızını həyat yoldaşı kimi əra verdi. Bu səbəbdən onun anasının ən soylu kral ailəsindən olduğu açıq-aydındır.”* Bu məlumatları təqdim etdikdən sonra Rota şahın soyuna dair qeyd etdiyi bilgilərin kifayət etdiyini bildirir (Floor, 2020, s. 76; Jodogne, 1980, s. 225–226). Daha sonra İsmayılın həyatı barədə məlumat verməyə çalışan Rota yazır: “Həyatına gəlincə, zati-aliləri bilsinlər ki, Şah İsmayılın atası həyatı boyu onu həm yaxşı elmlərdə, həm də xüsusilə dində yetişdirmək və öyrətmək üçün çox çalışmışdır. Atası haqqında deyilirdi ki, o, astrologiya elmi vasitəsilə oğlunun doğrularkən necə bir insan olacağını əvvəldən bilirmiş.” Rota hesabatında sonrakı illərdə Sultan Yaqubla Ərdəbil şeyxliyi arasında münasibətlərin pozulduğunu və artıq Şeyx Heydər ailəsi üçün təhlükə yarandığını bildirirdi. O yazır: *“Lakin atasına Uzun Həsənin oğlu Yaqub bəy nifrət etdi, onu ölümcül təqib etdi və idarə etdiyi kiçik bölgəni əlindən aldı. O vaxtlarda Şah İsmayıl səkkiz yaşlarında idi. Kiçik olduğundan və ölümdən qorxduğundan Xəzər dənizi sahilində Gilanın (Acilan) əyalətində yerləşən Lahicana (Lezian) qaçmağa məcbur oldu. Orada Pir Haly (Pir Xəlil) adlı bir bəylə uzun müddət yaşadı”* (Jodogne, 1980, s. 226).

Bu məsələ ilə bağlı Anciolello İsmayılın səhvən Gilanda deyil, Qarabağda beş il gizləndiyini qeyd etmişdir. Lakin venesiyalı tacirlər və dövrün digər mənbələri İsmayılın Qarabağda qalmadığını göstərirlər (Grey, 1873, s. 102, 187; Gündüz, 2007, s. 59–60, 153). Anciolello İsmayılın gizləndiyi bu beş il ərzində atasının dostları tərəfindən daimi ziyarət olunduğunu, onun ordu toplamağa və atasının idarə etdiyi əraziləri geri almağa həvəsləndirildiyini yazır. O, hadisələrin davamını təsvir edərək bildirir: *“Nəhayət, 500 vəfalı igid toplandı və bu topluluq ölkənin hər yerindəki əhəlinin Heydərin övladlarına könül bağlamış olması səbəbindən İsmayılı özlərinə hökmdar seçdilər”* (Grey, 1873, s. 103; Gündüz, 2007, s. 62). İsmayılın Şirvanşah üzərinə yürüşü haqqında Anciolello qeyd edir ki, o, 500 piyada və süvari topladıqdan sonra Şamaxı tərəfdən axan və Xəzər dənizinə tökülən Kür çayını keçmiş, daha sonra Şamaxı üzərinə hərəkət etmişdir. *“Onlar (Şirvanşah qüvvələri) 7 min sipahi toplayıb İsmayıl ilə savaşa gəlmişdilər. Səfəvilər şamaxılıların sayca çox olan ordu ilə savaşa gəldiklərini və savaş düzəni aldıklarını görünə geri çəkildilər.”* Onun məlumatına görə, şamaxılılar bu zaman səfəviləri mühasirəyə aldılar. Lakin tale Sufidən yana oldu: *“Səfəvi sipahilərinin qılıncına elə bir güc gəldi ki, düşməndən 1500 nəfər dərhal təslim oldu, digərləri isə qaçdılar. Bu xəbəri eşidən Şirvanşah ordusunun qalan hissəsi savaş meydanına gəldi, ancaq məğlub edildi və əsir düşdü. İsmayıl onun canını bağışladı”* (Grey, 1873, s. 103; Gündüz, 2007, s. 62). Anciolello İsmayılın qələbələrdən sonra əldə etdiyi qənimətləri əsgərləri arasında bölüşdürdüyünü yazır. Bu məlumat digər italyan mənbələrinin verdiyi bilgilərlə də uyğunluq təşkil edir. İsmayılın Şamaxı üzərinə yürüşü ilə bağlı Covanni Rota qeyd edirdi: *“...700 nəfərlik bir ordu ilə çox uzaq olmayan Symiacque (Şamaxı) üzərinə yeridi”* (Jodogne, 1980, s. 228). Venesiyalı tacir də bu hadisəni təsvir edərək yazır ki, İsmayıl özünü yetərinə güclü hiss etdikdə Şamaxını ələ keçirməyə qərar verir və bu məqsədlə ordu toplayır. Səfəvilərin hücumu başladıqda Şirvanşah şəhəri tərk edib tutulması çətin olan Gülüstan qalasına çəkilmişdi. Tacirin məlumatına görə, İsmayıl iki gündə Mahmudabaddan Şamaxıya çatmış və şəhəri ələ keçirmişdir. O, həmçinin İsmayılın və əsgərlərin burada böyük miqdarda qənimət əldə etdiyini yazır (Gündüz, 2007). Sərvət və maddi dəyərlərə münasibətlə bağlı Rota İsmayıl barədə belə yazır: *“O, pul və sərvət toplamır. Ümumiyyətlə, bu onun vecinə deyil; o qədər xərcləyir və paylayır ki, bəziləri onun gizli xəzinələrə sahib olduğuna inanırlar”* (Floor, 2020; Jodogne, 1980). Rota və digər italyan müəlliflərin qeydləri İsmayılın tərəfdarlarına qarşı göstərdiyi səxavət və alicənablığı təsdiq edir.

O dövrdə İsmayılın görünüşü ilə bağlı məlumat verən digər italyan diplomatları kimi Rota da qeyd edirdi ki, *“onun qövmü onu peyğəmbər kimi görür və daha çox şöhrət əldə etməməsi*

üçün üzünü açıq göstərməsinə icazə vermirlər” (Jodogne, 1980, s. 227). Rota, həmçinin onun şəxsiyyəti barədə yazaraq vurğulayırdı ki, o, ədalətli bir hökmdardır, hər kəsə öz dəyərini verir və heç kimin narazı qalmasına imkan vermir: “... *bütün ərdəmli işləri sevir və biri ona dəyərli bir hədiyyə gətirəndə onun dəyərinin iki-üç qatı qədər qarşılıq verir. Buna görə ondan xoşbəxt və razı qalmayan heç kim olmur*” (Jodogne, 1980, s. 227).

Hesabatın üçüncü hissəsində Rota Şah İsmayılın savaşıları və hakimiyyəti ələ keçirməsi barədə məlumat verir: “Lahicanda yaşadığı dövrdə dayısı və əsas düşməni — atasını öldürmüş və torpaqlarını ələ keçirmiş Yaqub bəyin öldüyü xəbərini aldı. Onun ölümü ilə ölkədə silahlı qarşıdurmalar artdı və iki ildən az müddətdə taxt beş dəfə sahib dəyişirdi.” Əsas düşməninin ölümü və ölkədə davam edən qarışıqlıqlar Şah İsmayılın yurduna asanlıqla qayıtmasına şərait yaratmış və onun orada çox sevilməsi nəticəsində hakimiyyəti yenidən ələ almasına imkan vermişdir. Rota müridlərin ona olan münasibətini belə izah edir: “*İnsanlar onun (Şah İsmayılın) cənnətə apararı tək yol olduğuna inanırdılar. Onun Allah tərəfindən şialiyi yaymaq üçün göndərildiyini düşünürdülər... Şah İsmayılın ordusunda heç kimə maaş ödənmir*” (Jodogne, 1980, s. 228). Rota qeyd edir ki, Şamaxıda Fərrux Yasar üzərində qələbədən sonra İsmayılın tərəfdarlarının sayı artmış, ordusunun həm piyada, həm də süvari qüvvələri xeyli güclənmişdir. Bu isə onu Əlvənd Mirzənin üzərinə yürüməyə daha da həvəsləndirmişdir. Eyni məlumatı Venesiyalı tacir də verir və bildirilir ki, məhz bu hadisədən sonra İsmayılın tərəfdarlarının sayı sürətlə artmışdır (Gündüz, 2007). Rota hesabatın üçüncü hissəsində Venesiya dojunun diqqətini çəkməyə çalışdığı mühüm bir məsələni qeyd edir: “*Əlahəzrətlərinin diqqətinə çatdırmaq istəyirəm ki, Məhəmmədin dini Quranda deyildiyi kimi əsas 72 təriqətə bölünür. Onlardan yalnız biri cənnətə gedəcək, digər 71-i isə cəhənnəmə düşəcək; lakin hansı təriqətin cənnətə gedəcəyi qeyri-müəyyəndir. Bu səbəblə hər biri öz yolunun doğru olduğunu iddia edir. Bu 72 təriqətdən biri də Soffica (sufilik) təriqətidir*” (Jodogne, 1980, s. 228).

Nəticə

Hər bir mənbədə müəyyən qədər fərqliliklərin olduğunu görürük. Rota və Venesiyalı tacir bu döyüşdə Murad Mirzənin Bağdada qaçdığını, Ancoello isə öldürüldüyünü qeyd edir. Bu mənbələr içərisində Rota və Venesiyalı tacirin məlumatlarında diqqətçəkici məqam Rotanın təsvir etdiyi döyüşün Həmədan yaxınlığındakı Almabulağı döyüşü olmasıdır. Lakin Venesiyalı tacir onlar arasında 2 döyüşün olduğunu, birinci döyüşdən sonra Murad xanın Bağdada qaçdığını, daha sonra isə yenidən qüvvə toplayıb İsmayıl ilə qarşılaşdığını, bu dəfə də məğlub olub əvvəl Hələb istiqamətinə geri çəkildiyini, ordan Misir sultanından aman dilədiyini yazırdı. Onun qeydlərinə görə Misir sultanı ona sığınma vermədi. Bundan sonra Murad Mirzə

Ziyadoğullara sığındı. Venesiyalı tacirin Murad Mirzə ilə bağlı yazdığı son məlumatdan onun Əlaüddövlənin qızlarından biri ilə evləndiyi görülür. Eyni zamanda görüldüyü kimi döyüşdə iştirak edən orduların sayı ilə də bağlı bir qədər fərqli məlumatlar mövcuddur.

Covanni Rotanın bu hesabı İsmayılın hakimiyyətə gəlməsi, Səfəvilər dövlətinin yaranması proseslərinin incələnməsi üçün olduqca dəyərli italyandilli mənbədir. O dönm Avropadakı siyasi vəziyyət göz önünə gətirildikdə Şərqdə baş verən yeniliklərin onlar üçün, xüsusilə də Avropanın Şərqlə ticarətində və siyasi səhnəsində önəmli fiqur olan Venesiyanın bu məsələdə ön sıralarda durması və lazımınca bilgi əldə etmək yönündə çalışması daimi Şərqdən məlumatların Venesiya sarayına daxil olmasına gətirib çıxarmışdı. Mənbəşünaslığımız baxımından dəyərli olan bu mənbələrin daha dərinlən öyrənilməsi gələcəkdə vacib olan məsələlərdəndir.

References

- Floor, W. (2020). The early life of Shah Esma‘il in contemporary published Venetian sources. *The Quarterly Journal of Iranian Islamic Period History*, 11(23), 69–100.
- Gündüz, T. (2007). *Seyyahların gözüyle sultanlar ve savaşlar*. Yeditepe Yayın Evi.
- Jodogne, P. (1980). *La Vita del Sofi di Giovanni Rota. Edizione critica*. In *Studi in onore di Raffaele Spongano* (ss. 215–232). Massimiliano Boni.
- Mahmudov, Y. (2011). *Seçilmiş əsərlər* (Cild 2). Azərbaycan. (Orijinal eser yayımlanma yılı: 1987).
- Meserve, M. (2014). The Sophy: News of Shah Ismail Safavi in Renaissance Europe. *Journal of Early Modern History*, 18, 579–608.
- Grey, C. (Ed. & Trans.). (1873). *A narrative of Italian travels in Persia in the fifteenth and sixteenth centuries*. London.

Telif ve Lisans Bildirimi

Bu makalenin tüm yayın ve telif hakları *Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*'ne aittir. Makale, dergi tarafından Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında açık erişimli olarak sunulmaktadır (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Bu lisans kapsamında, makale uygun bilimsel atf yapılması koşuluyla ve yalnızca ticari olmayan amaçlarla her türlü ortamda kullanılabilir, çoğaltılabilir ve paylaşılabilir; ancak orijinal içeriğin değiştirilmesi, dönüştürülmesi veya üzerinde türev eser üretilmesi kesinlikle yasaktır. Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu tamamen makale yazar(lar)ına aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu içerik nedeniyle sorumlu tutulamaz. Makalenin ticari yeniden kullanımı, çeviri veya yeniden yayımlanmasına ilişkin tüm talepler, derginin editör kuruluna akademiktarihvedusunce@gmail.com adresi üzerinden iletilmelidir.